7. *Присяжний М. П.* Організація роботи редакції газети і праці журналіста : навч. посіб. / М. П. Присяжний, М. В. Лозинський — Л., 2010. — 179 с.

Зоряна Галаджун, Софія Войцехівська

МОВЛЕННЄВІ АСПЕКТИ РОБОТИ ТЕЛЕВЕДУЧОГО
(На прикладі роботи ведучих програм телеканалу «1+1»)

Проаналізовано значення правильного мовлення у роботі телеведучого на прикладі ведучих програм телеканалу «1+1», виокремлено основні порушення мовних норм та запропоновано шляхи їх усунення.

***Ключові слова**: ведучий, телебачення, інформаційно-розважальний тип мовлення, телепередача.*

Проанализировано значение правильного вещания в работе телеведущего на примере ведущих программ телеканала «1+1», выделены основные нарушения языковых норм и предложены пути их устранения.

***Ключевые слова**: ведущий, телевидение, информационно-развлекательный тип вещания, телепередача.*

The article analyzes the importance of correct speech in the TV presenter/anchor job on the example of the TV shows on the «1+1» channel, emphasizes the violations of the main language norms and offers the ways of their elimination.

***Key words**: TV anchor, television, informational and entertainment type of broadcasting, TV show.*

Актуальність теми дослідження зумовлена великою конкурентністю сучасного телевізійного ринку, на якому кожен канал прагне вирізнитися, вийти на більш високий рівень та розширити свою аудиторію. Важко переоцінити роль ведучого у цьому процесі, оскільки його місце в системі цінностей телебачення — одне з чільних, якщо не головне, адже він часто є виразником багатьох думок і тенденцій, як постать, що уособлює різні інтереси та повинна володіти багатьма рисами.

Метою роботи є дослідження мовленнєвих аспектів роботи телеведучого на загальнонаціональному каналі «1+1».

Поставлена мета передбачає виконання таких **завдань**: 1) дослідивши роль ведучого на телебаченні, виокремити важливі для цієї професії якості; 2) простеживши мовлення ведучих в ефірі,

визначити основні групи порушень мовних норм; 3) систематизувавши мовні порушення, виробити рекомендації щодо їх усунення.

Об'єктом роботи є особа ведучого передачі телеканалу «1+1».

Предмет роботи — мовленнєві аспекти роботи телеведучого програми телеканалу «1+1».

Методи дослідження. У процесі роботи використано методи спостереження, аналізу та синтезу, метод порівняння.

Огляд **джерельної бази** вказує на те, що до вивчення іміджу дослідники підходять з різних позицій. Зокрема, маємо цікаві наукові погляди щодо специфіки формування телевізійного образу, технологій моделювання іміджу телеведучих різних типів телемовлення, особливостей сприйняття аудиторією екранних особистостей, висвітлені у дослідженнях М. Андрющенко, М. Бережної, Д. Братишева, В. Гоян, П. Гуревича, В. Демченка, Г. Почепцова, В. Шепеля та ін. Імідж журналіста-телевізійника важливо прогнозувати з огляду на індивідуальну зовнішність, особливості вимови, своєрідність мовного стилю. П. Гуревич наголошує на «ефекті особистості», екранній привабливості телевізійного співрозмовника, адже телеперсонаж має бути «особистістю, здатною звести поодиноке блимання кадрів, уривків фраз у щось єдине, цілеспрямоване, осмислене» [7, с. 133].

«Телевізійний ведучий — комунікатор у процесі аудіовізуального спілкування; ця професія є синтетичною з точки зору використання візуально-вербальних компонентів екранної комунікації: ведучий проявляє свої творчі здібності переважно у так званому токформаті, розмовних жанрах, тому важливою ознакою для формування якісного екранного іміджу телеведучого є здатність усвідомлено застосовувати як вербальні засоби (згадаймо про традиційні для цієї професії вимоги щодо бездоганного володіння мовою, секретами ораторського мистецтва тощо), так і невербальні (уміння вести екранний діалог або монолог, доречно залучаючи міміку, жести, інтонаційні елементи та зовнішні аспекти образу)» [2].

Для телеведучого важлива виразна і блискуча індивідуальність, яка сподобається глядачам. До найважливіших рис та навичок, якими повинен володіти телеведучий, належать: безпомилкова дикція, фотогенічність, уміння панувати над експресією тіла і жестів, добра пам'ять, знання іноземних мов [4]. Особливе значення для телеведу-

чого має вміння розмовляти з уявною аудиторією. Адже, дивлячись в об'єктив камери, необхідно створити ефект контакту з глядачем, який сидить перед екраном, викликати в нього психологічну ілюзію того, що ведучий бачить свою аудиторію. Однак телеведучий не лише сам виступає в кадрі, а й є посередником між телеаудиторією і тими, з ким знайомить її телебачення. Тому особливого значення набуває для нього техніка прямого спілкування зі співрозмовником, зокрема техніка інтерв'ювання. Телеведучий повинен досконало відчувати драматургію розмови, панувати над часом і темпом мовлення. Якщо ж щось відбувається всупереч плану — мусить уміти негайно повернутися до головної теми, притому імпровізуючи [9]. Голос і мова належать до основних якостей, якими має володіти телеведучий, а дефекти мови є тією якістю, що перешкоджає його ефективній професійній діяльності [6, с. 39].

Мовлення тележурналістів — це спеціалізоване використання журналістом/ведучим мовних засобів у процесі спілкування із глядацькою аудиторією з метою донесення до неї інформації певного ідейно-тематичного спрямування, а також формування громадської думки з тієї чи іншої проблеми. Крім того, мовлення тележурналістів частиною аудиторії глядачів/слухачів сприймається й оцінюється як взірцеве, що накладає особливу відповідальність на ведучого стосовно вибору ним адекватних мовних засобів вираження певного змісту.

Відчутно впливає на характер комунікативного простору України проблема російськомовності. Адже, якби той чи інший ведучий не намагався б правильно говорити українською, відчувається неприродність, штучність, силуваність у вимові. Це свідчить про те, що він говорить українською мовою лише в ефірі [11].

Незважаючи на прийнятий 21 грудня 1993 р. Закон України «Про телебачення і радіомовлення», де вказано, що телерадіоорганізації повинні вести мовлення державною мовою, проблема й досі залишається невирішеною. Не допомогли й «Комплексні заходи щодо всебічного розвитку і функціонування української мови» (Постанова Кабінету Міністрів України № 998 від 8 вересня 1997 р., зміни і доповнення до Постанови № 998 від 21 червня 2000 р.) [12]. 12 березня 2003 р. у Верховній Раді відбулися відкриті слухання «Про функціонування української мови в Україні», але 15 травня

того ж року український парламент ратифікував Хартію регіональних мов і мов національних меншин, яка послаблює і без того неміцні позиції української мови. Безперечно, байдужість влади до розвитку державної мови негативно впливає на загальний рівень мовної культури українського телебачення і погіршує його імідж.

Помітно шкодить мовній культурі й двомовність на багатьох каналах. Людині властиво прагнути органічності й цілісності мовного середовища. Часте переключення з коду на код викликає втому й хворобливе сприйняття в довкіллі всього, що має риси будь-якої самобутності. З погляду етнопсихолінгвістики, при такому білінгвізмі в спілкуванні з представниками іншої культури виникає культурний шок як стан неприйняття іншої культури і лінгвістичний шок як стан здивування при сприйнятті елементів іншої мови. За таких умов мова ведучого не вільна від інтерференції — накладання орфоепічних особливостей двох мов, що спричиняє мовні помилки. Така тенденція, вважає Юрій Єлісовенко, склалася унаслідок впливу інших мов — німецької, ідиш, російської, польської, угорської, румунської тощо. Особливо позначилася культурна експансія Росії, що призвела до сліпого наслідування мовних традицій іншого народу, недбалого ставлення до української мови, перекручування, «оновлення» правил її норм та вимови. Тому й чуємо з екрана: «сказаф», «пішоф», «Київф», «Украіна», «піфтора», «жицєвий шлях», «цільки» тощо [8].

Науковець Ю. Єлісовенко виділяє три основні групи порушення мовних норм: 1) фекання («зробиф», «пішоф»); 2) шокання («хочь», «щястя»); 3) цікання («поцім»).

У цьому контексті необхідно наголосити: українська літературна мова потребує захисту не лише влади, а й іміджмейкерів, що повинні розглядати її як один із важливих чинників створення позитивного іміджу телебачення.

Американські дослідники Р. Герріг та Ф. Зимбардо наводять т. зв. правила Грайса для ефективного висловлювання думок за допомогою мовлення: кількість, якість, ставлення до справи, манера [5].

Аналіз фактичного матеріалу свідчить про наявність в усному мовленні тележурналістів значної кількості типових помилок, з-поміж яких найчастішими є такі: ненормативна напівпом'якшена вимова шиплячих; порушення правил вимови асимільованих звуків;

знеголошення дзвінких приголосних у кінці слова (на відміну від російської мови) та ін. Наведені приклади яскраво свідчать про те, що телеведучі належним чином не дбають також і про мелодику мовлення. Це стосується насамперед закономірних чергувань службових слів та морфем.

У мовленні телеведучих можна виділити такі недоліки інтонування: монотонність мовлення (майже незмінна висота тону); занадто високий тон ведучого (неприємно діє на слух); занадто низький тон (відсутність енергійності й захопленості диктора); недостатня виразність мовлення.

Окрім недоліків вимови, на сприйняття слухачем мовлення телеведучого впливають також недоліки тексту повідомлення, серед яких можна виокремити: занадто довгі речення; багатослівність; важкі для сприйняття мовленнєві звороти; надлишок штампів, шаблонів мовлення; перенасиченість інформацією у виступі [10].

В українському телепросторі існує проблема двомовності ведучих. Якщо телеведучий у повсякденному житті розмовляє російською мовою, а в телеефірі переходить на українську, його мовлення не звучить достатньо природно, відчувається акцент. Впливають на українську й інші іноземні мови. Це спричинило утворення таких трьох основних груп порушення норм мови, як фекання, шокання та цікання.

Для ведучого велике значення має також техніка мови, складовими якої є постановка мовного дихання, дикція та орфоепія (тобто правильна літературна вимова) [3]. Суть техніки мови — в координації дихання, голосу, артикуляції при дотриманні норм вимови. Це забезпечує такі якості голосу, як звучність, темп, тембр, висота, чіткість дикції.

Серед недоліків у мовленні телеведучих можна виділити неправильне інтонування тексту повідомлення.

Важливу роль відіграє і голос ведучого. Погано сприймаються глядачем нотки байдужості в мові телеведучого, надмірна нав'язливість або ж млявість вимови. Неприховане бажання сподобатись глядачеві також не піде на користь мовцеві.

Ведучі не лише інформують населення за допомогою засобів мови, а й неабияк впливають на мовні норми (вимову, мелодику), словниковий запас глядачів. Періодично чуючи з телеекранів, як го-

ворять ведучі, слухачі запам'ятовують певні слова, словосполучення, граматичні звороти і використовують їх у повсякденному житті в тій формі, в якій почули з телеекранів [1]. Однак не завжди ведучі на українському телебаченні дотримуються усіх мовних норм. Досить прикрий той факт, що тележурналісти порушують елементарні правила вимови звуків, звукосполучень, граматичні та лексичні норми, неправильно наголошують слова, також їм часто бракує ораторської майстерності.

У нашому дослідженні ми проаналізували мовлення телеведучих на одному з найбільш рейтингових телеканалів в українському телепросторі — «1+1». Для аналізу обрали програму «Сніданок з 1+1» та ранкові випуски «ТСН». Однак у ході дослідження вирішили, що оскільки «ТСН» — одна із найбільш затребуваних глядачами програм на каналі, то доцільно буде зробити аналіз і тих випусків, які виходять в інші години впродовж дня. Отже, ми проаналізували мовлення таких ведучих: Анатолія Анатоліча, Людмили Барбір, Марічки Падалко, Наталії Мосейчук, Соломії Вітвіцької, Алли Мазур, Єгора Гордєєва. Хоча «1+1» є одним із найбільш якісних у вітчизняному телеефірі, помилки у мовленні телеведучих усе ж трапляються. З-поміж них найчастішими є такі: неправильне наголошування слів, неправомірна вимова звуків. Значно рідше порушуються лексичні та граматичні норми. Розглянемо це на конкретних прикладах.

Щодо орфоепічних норм, які регулюють правильну вимову звуків, звукосполучень та наголошення слів, то найчастіше спостерігаємо *неправильну вимову звуків у ненаголошеній позиції:* матиз[у]зуля (Лідія Таран); парадоксальний ан[и]гдот (Єгор Гордєєв); *наближення [и] до [і]:* збудували так[і]й завод; вона прилетіла до К[і]єва (Руслан Сенічкін); *наближення [о] до [а]*: він з[а]бов'язаний заплатити (Марічка Падалко); *наближення [е] до [йе]*: я[к'е] ухвалили на засіданні (Наталія Мосейчук).

Також спостерігалося *оглушення дзвінкого [щ] та одзвінчення приголосного [г]*, де він мав би оглушуватися: не знаю, [ш]о ти розказуєш (Наталія Мосейчук).

Часом помітне *ненормоване пом'якшення твердих приголосних*: незадовго до того відвідали Хар[ь]ків, на щ[я]стя жертв не було (Лідія Таран).

Ще однією поширеною проблемою, яка притаманна мовленню телеведучих, є неправильне наголошування слів. Це зумовлено різними чинниками, як-от: незнання правил наголошування загальновживаних українських слів, звичка, вплив різних діалектів на мовлення ведучого тощо.

Неправильне наголошування *іменників* (поселили до гуртожи́тків; але гості́й не зустріли (Наталія Мосейчук); аеропо́рти були заповнені (Єгор Гордєєв); часу́ бракувало (Марічка Падалко); у мережі́ про них часто пліткують; їх обдаровують віршáми (Соломія Вітвіцька); *прикметників* (виїхав на зу́стрічну смугу (Лідія Таран); *дієслів* (більше не пове́рнеться (Юлія Бориско); ми бе́ремо приклад (Лідія Таран); *прислівників* (вони поїхали разо́м (Юлія Бориско); *числівників* (прибуло сімдеся́т ветеранів (Лідія Таран); *сполучників* (а́ле гостей не зустріли (Наталія Мосейчук).

Із граматичними нормами у вітчизняному мовленні теж не все ідеально, адже не всі правильно вживають граматичні форми слів, усталено будують словосполучення, речення.

Найчастіше ведучі та кореспонденти помиляються під час утворення *відмінків*: *родового* (отримали документи з Ізраїля (Алла Мазур); хотіли його забрати з морга (Наталя Мосейчук); *знахідного* (масово вирубували зелені ліса (Лідія Таран); *орудного* (згідно опитування (Лідія Таран); *окличного* (Маша, вітаю! (Наталія Мосейчук); вітаю, студія (Марічка Падалко); Настуня-заєчка (Лідія Таран).

Також помітні *помилки в узгодженні частин мови, роду, числа або відмінка* (за результатами було підписано (Людмила Барбір); застосувати навичок ніде (Руслан Сенічкін).

Лексичні правила української мови також не є досконало нормованими і відзначаються значною рухливістю. Найчастіше це зумовлено впливом інших мов, зокрема російської. Часто вживаються *слова з невідповідними значеннями,* також трапляються *кальки*: готується дати прес-конференцію (Анатолій Анатоліч); атракціон не проходив перевірок безпеки (Алла Мазур); чи можна задати питання? (Лідія Таран); бачимо юнака, що зображений (Єгор Гордєєв); а ціново вони відрізняються? (Людмила Барбір); нещодавно відвідав Турцію (Лідія Таран).

Також у деяких ведучих дуже *невиразне та нечітке мовлення*. Наприклад, часом ковтає склади Лідія Таран (тре буде надати довідку).

Аналіз мовлення ведучих на «1+1» доводить, що працівники ефіру мають ще до чого докласти рук. Ситуація не є критичною, однак мовленнєві помилки трапляються. Постійна праця над собою — вдосконалення артикуляційної бази, дикції для чіткої та виразної вимови звуків, складів, слів, вироблення чіткої інтонації — ще один необхідний професійний крок для кожного телеведучого.

Телеглядачі — це мета й причина, через які працюють телеканали. Для них усе твориться і від них усе починається, тому телеканалам надзвичайно важливо знати думку своєї аудиторії щодо свого контенту. У роботі ми провели дослідження й визначили ставлення респондентів до певних ведучих на «1+1», а також які якості глядачі вважають найважливішими для працівників ефіру.

Для цього ми скористалися методами спостереження та анкетування, аналізуючи відповідний фактичний матеріал. Для отримання об'єктивної інформації використали випадковий серійний відбір. Респонденти — молодіжна аудиторія віком від 18 до 25 років, студенти вищих навчальних закладів, зокрема Національного університету «Львівська політехніка». У дослідженні взяло участь 82 особи. Для одержання статистичних даних стосовно визначення домінант мовної особистості ведучих телепрограм на «1+1» була розроблена спеціальна анкета із восьми запитань.

Анкета скомпонована із трьох блоків запитань. За допомогою першого ми мали на меті виявити оцінку респондентами мовної особистості сучасного телеведучого — загальний рівень його мовної культури, міркування та пропозиції щодо її підвищення (запитання № 1, 2, 4). Особливості невербального спілкування ведучого з телеглядачами висвітлювалися завдяки другому блоку запитань (№ 3, 5, 6). Третій блок запитань дозволяв дізнатися про вік та стать респондентів (№ 7, 8).

Першим запитанням ми з'ясовували, мовлення яких телеведучих «1+1» респонденти вважають взірцевим. Найбільше голосів опитувані віддали за Аллу Мазур (46%). 15% респондентів зразковим вважають мовлення Марічки Падалко. На третьому місці — Єгор Гордєєв (11%). Решту респондентів досконалим визнали мовлення Наталії Мосейчук (9%), Соломії Вітвіцької (7%), Анатолія Анатоліча та Людмили Барбір (6%).

Друге запитання дозволило виявити, в мовленні яких телеведучих респонденти помічали помилки. За результатами анкетування,

найчастіше опитувані зауважували недоліки у мовленні Людмили Барбір (17%). Приблизно однаковими за кількістю помилок респонденти визначили мовлення ведучих Анатолія Анатоліча, Марічки Падалко (16%) та Соломії Вітвіцької (15%). Менша кількість опитаних вказали, що в прямому ефірі роблять мовленнєві помилки Наталія Мосейчук (9%) та Єгор Гордєєв (10%). Найчистішим визнали мовлення Алли Мазур (6%). Ще 12% респондентів стверджують, що найчастіше зауважували помилки в мовленні інших ведучих телеканалу «1+1».

У третьому запитанні ми досліджували думку аудиторії щодо того, чи впливає на ефективність сприйняття глядачами інформації тональність мови ведучого. Більше половини (53%) опитаних стверджують, що темп мовлення ведучого, інтонування фраз, вимова звуків тощо лише частково впливають на сприйняття аудиторією інформації з телеекранів. 43% респондентів зазначили, що ці показники значно впливають на сприйняття. І зовсім невелика частина опитаних (4%) відповіла, що тональність мови ведучого ніяк не впливає на сприйняття ними інформації, яку вони чують із телеекранів.

На запитання «Що, на вашу думку, необхідно зробити, аби підвищити загальну мовну культуру телеведучих?» респонденти давали розгорнуту відповідь. Якщо згрупувати їхні відповіді, то можна виділити такі поради: українська мова повинна стати для телеведучих повсякденною (розмовляти нею лише в ефірі — мало); організовувати і проводити для телеведучих спеціальні практикуми з української мови та тренінги із риторичного мистецтва; перед виходом в ефір консультуватися з фахівцями щодо правильності вимови слів, у яких телеведучий невпевнений; перевіряти правильність написання та наголошення слів у словниках; більше читати українською, оскільки це збагачує словниковий запас; розвивати загальну ерудицію.

Метою п'ятого запитання було визначити, яка манера спілкування ведучого з глядачами найбільше імпонує телеаудиторії. За результатами опитування, більшість респондентів (55%) найкраще сприймає інформацію, якщо ведучий розмовляє в дружній манері. 30% опитаних стверджують, що їм найбільше до вподоби емоційний стиль розмови телеведучих. 12% респондентів полюбляють сприймати інформацію з телеекранів, коли її подають в офіційному

стилі. І лише 3% надають перевагу відстороненому, «байдужому» викладу інформації.

Висновки. Дослідивши роль ведучого на телебаченні, ми виділили важливі для цієї професії якості.

Простеживши мовлення ведучих в ефірі, нам вдалося виокремити основні групи порушень мовних норм. Серед них: неправильне наголошення слів; неправильна вимова звуків у ненаголошеній позиції; порушення граматичних норм.

Систематизувавши мовні порушення, ми виробили рекомендації щодо їх усунення, наприклад: розмовляти українською в повсякденному житті; організовувати та проводити для телеведучих спеціальні практикуми з української мови та тренінги із риторичного мистецтва; перед виходом в ефір консультуватися з фахівцями щодо правильності вимови слів, у яких телеведучий невпевнений; частіше звірятися зі словниками; більше читати українською мовою.

1. *Бацевич Ф. С.* Основи комунікативної лінгвістики / Ф. С. Бацевич. — К. : Академія, 2004. — 344 с.
2. *Беляев И.* Спектакль без актера: записки режиссера документальных фильмов / И. Беляев. — М. : Высшая школа, 1982. — 164 с.
3. *Борецкий Р. А.* Телевидение на перепутье : сб. ст. 1989—1998 / Р. А. Борецкий. — М., 1998. — 105 с.
4. *Борецкий Р. А.* В Бермудском треугольнике ТВ / Р. А. Борецкий. — М., 1998. — 204 с.
5. *Герриг Р.* Психология жизни / Р. Герриг, Ф. Зимбардо. — СПб., 2004. — С. 399.
6. *Гоян В. В.* Журналістська творчість на телебаченні : монографія / В. В. Гоян. — К., 2011. — 319 с.
7. *Гуревич П. С.* Приключения имиджа: типология телевизионного образа и парадоксы его восприятия / П. С. Гуревич. — М. : Искусство, 1991. — 221 с.
8. *Єлісовенко Ю. П.* Культура і техніка мовлення в тележурналістиці / Ю. П. Єлісовенко // Стиль і текст. — К., 2001. — Вип. 2. — С. 168—175.
9. *Лукина М. М.* Технология интервью / М. М. Лукина. — М. : Аспект Пресс, 2005. — 191 с.
10. *Льюис Б.* Диктор телевидения / Б. Льюис ; пер. с англ. — М. : Искусство, 1973. — С. 56.
11. *Олійник О. Б.* Риторика / О. Б. Олійник. — К. : Кондор, 2009. — 169 с.
12. Основні чинні кодекси і закони України / уклад. Ю. П. Єлісовенко. — К., 2003. — С. 245.